

VJERSKO TUMAČENJE ZAHTIJEVA ODGOVORNOST I ZNAJES

(OPORA PORUKA JEDNE HUTBE)

Prof. dr. Hilmo NEIMARLIJA

Sažetak

Tekst predstavlja razmatranje hutbe o islamofobiji studenta Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu koja je promovirana u medijima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, a koja protuslovi tradiciji hutbe i sadrži tvrdnje što su u direktnom sukobu sa vrijednostima koje određuju Fakultet islamskih nauka i koje proklamiraju organi Islamske zajednice. Utvrđuje se da je mladi hatib neodgovorno i bez potrebnog znanja poduzeo vjersko bavljenje islamofobijom koju je pogrešno poistovjetio s mnoštvom stvari, da je iz jednostranog čitanja samo jednog kur'anskog ajeta oglasio vječito neprijateljstvo između kršćana i jevreja i muslimana, da je neiscrpnj raznolikosti ljudskih odnosa u svijetu dao jednostranu bosanskohercegovačku formu sukoba, da je agresiju na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, zločine urbicida i terorističke akte nad bošnjačkim povratnicima izmjestio iz prostora institucionaliziranog društvenog života i smjestio u svijet fobije i uslovljenog postupanja.

Nasuprot tome, islamofobija se određuje kao velika tema povijesti evropskih strahova i ideološki sadržaj evropskih križarskih i kolonijanih ekspanzija, stari program krivotvorenja, simulacije i mobilizacije koji je probuđen u novi život u postkomunističkoj političkoj mitologiji Zapada, a također i kao jedan od prvih i važnih elemenata u pripremi i pokušajima opravdanja osvajačkih pohoda na Bosnu i Hercegovinu sa najbližeg Istoka i posljednji argument u opravdanjima velikodržavnih ambicija prema Bosni i Hercegovini sa najbližeg Zapada. Navodi se da za muslimane kršćani i jevreji nikada nisu bili isključivo vanjsko povijesno pitanje, jer je kur'anskom objavom ustanovljen religijski pluralizam, predviđen suživot postojećih religija i muslimanima naložen dijalog sa kršćanima i jevrejima. Ističe se kako se pogrešnim imenovanjem stvari proizvodi nered, a krivim imenovanjem vrši nasilje i povećava nepravda. Tu istinu Bošnjaci bi trebali znati jasnije od drugih, jer su žrtve prvog genocida u povijesti koji se dogodio pred licem svijeta a koji je od počinitelaca imenovan etničkim čišćenjem i takvim krivim imenovanjem za svijet sakriven, relativiziran, pretvoren u podnošljivu aktivnost. Ono što bi trebalo da brine nije u islamofobiji već u izazvanju i upotrebi straha od islama, u jeziku krivotvorenja koji ne opisuje islam i muslimane već tendenciozno definira islam i muslimane, u cinizmu svjetskih moćnika koji iskorištavaju blaga muslimanskih naroda i koji od muslimana traže da na nasilje odgovaraju tolerancijom, ali i u nemoći ili nespremnosti muslimanskih vjerskih i političkih moćnika, institucija i sistema da otklanjaju razloge krivih predstavljanja islama, da štite blaga i vrijednosti muslimanskih naroda i da se djelotvorno suprotstavljaju aktima terora i teroristima koji predstavljaju sami sebe, a sa kojima se poistovjećuje islam i muslimane.

Fakultet islamskih nauka utemeljen je u ideji islamske učenosti kao izrazu zajedništva vjerske, naučne i egzistencijalne istine. Utemeljitelji Fakulteta poštovali su tradiciju institucionalnog ostvarivanja takvog zajedništva u religijskom horizontu islama i uvažavali razloge njegova razvijanja u povijesnim procesima života bosanskih muslimana. Oni su vjerovali da islam afirmira jedinstvo vjerovanja i znanja i bili su sigurni da pripadanje islamu obavezuje na neprekidni napor kojim se postiže duhovni napredak i uvećava dobro u svijetu. Na Fakultetu su stoga organski povezani predavanje o islamu, poučavanje islamu i prakticiranje islama. U ustrojstvu i dinamici ove povezanosti, u usvajanju i razvijanju islamske učenosti kroz zajedničko kretanje i uzajamno rasvjetljavanje vjerovanja, znanja i činjenja, stižu se razlozi opstojanja i životna energija Fakulteta. Bez izvorne preporuke vjere i njezina neposrednog iskustva, Fakultet bi bio studij učenja islama i prakse muslimana, koji tom učenju i praksi oduzima njihov vjerski i egzistencijalni karakter i kao nešto izvanjsko svodi ih na rigidni naučni smisao. Bez nauke i naučnog postupanja sa temama i iskustvima islama, Fakultet bi bio mjesto gdje se vjerski doživljaj zagovara a ne osvještuje, gdje se uči a ne izučava, gdje se propovijeda a ne studira, bio bi školski ili ideološki tečaj. I u jednom i u drugom slučaju Fakultet bi bio mrtav kao fakultet islamskih nauka.

Studenti Fakulteta islamskih nauka imaju pravo i obavezu da, kao i studenti drugih fakulteta, na ispitima pokažu rezultate svoga studiranja, kao što imaju prava i mogućnosti da putem izvannastavnih formi i aktivnosti iskazuju svoja individualna i zajednička zanimanja, htijenja i mišljenja. Međutim, na završnim godinama studija oni imaju posebnu mogućnost, povlasticu i odgovornost da u fakultetskoj džamiji predvode džumu namaz i da se predstave kao budući oficijelni interpretatori vjerskog učenja islama i zastupnici islamske učenosti. To je izuzetna prilika kad student kao pojedinac preuzima dužnost predvođenja vjerskog obreda i obraćanja profesorima i kolegama studentima i kad kao student vrši vjersku i simboličku ulogu čelnika fakultetske zajednice. Dakako, ovo prenošenje na studente reprezentativnih vjerskih ovlaštenja i odgovornosti u obaveznom zajedničkom namazu, kojima se oni uvode u institucionalno tumačenje vjere i predvođenje zajednice vjernika, programski pripada procesu njihova integralnog obrazovanja i odgoja i ograničeno je na ambijent fakultetske džamije. Hutba studenta koji nema hatibsko ovlaštenje, muraselu, valjana je zahvaljujući

Hilmo Neimarlija
Fakultet islamskih nauka
Sarajevo

Dekan Fakulteta islamskih nauka
Članovi Upravnog odbora FIN-a
Članovi Nastavno-naučnog vijeća FIN-a

Reis-ul-ulema Islamske zajednice u BiH
Zamjenik reis-ul-uleme Islamske zajednice u BiH
Predsjednik Udruženja ilmije u BiH
Direktor MINE

Poštovani,

Dostavljam vam mišljenje o hutbi koju je 27. februara 2009. na Fakultetu islamskih nauka održao student treće godine [redacted] i njezinom prenošenju od MINE i objavljivanju na oficijelnoj internetskoj stranici Rijaseta Islamske zajednice i u *Preporodu*. Odmah po upoznavanju sa tekstom hutbe zaključio sam da sam kao nastavnik i predsjednik Upravnog odbora Fakulteta islamskih nauka dužan reagirati, jer je sadržaj hutbe u direktnom sukobu sa osnovnim vrijednostima u kojima se određuje Fakultet islamskih nauka i koje oficijelno proklamiraju najviši organi Islamske zajednice. U prvi mah nisam bio siguran u to koji oblik reakcije je ispravan, jer, nažalost, nisu definirane obaveze i prava studenata kao hafiba niti su odgovarajućim pravilima normirani odnosi među institucijama u Islamskoj zajednici. Međutim, smatrao sam da je važno da se izbjegne uvođenje Fakulteta u šira medijska eksploitanja hutbe i da se istovremeno ublaži javno eksponiranje studenta [redacted]. Zato nisam žurio sa reakcijom i zato sam odustao od pokretanja neke formalne inicijative u odnosu na istup studenta [redacted] i u odnosu na postupak MINE. Odlučio sam da umjesto toga izrazim mišljenje o hutbi i njezinom promoviranju u medijima Islamske zajednice i da vam ga dostavim radi poduzimanja aktivnosti koje će onemogućiti slične događaje u budućnosti na Fakultetu islamskih nauka i u djelovanju medijskih ustanova Islamske zajednice. Očekujem, dakle, da će ovo mišljenje potaknuti jasnije određenje pozicije ili poziva studenta Fakulteta islamskih nauka kao hatiba i budućeg interpretatora islamskih normi i ustanova unutar cjeline odgojno-obrazovnog procesa na Fakultetu i da će inicirati, barem interno, razjašnjenje odluke MINE o javnom promoviranju hutbe o islamofobiji.

Smatram također da sam dužan s ovim mišljenjem o hutbi [redacted] upoznati hatibski dio javnosti Islamske zajednice koji je neposrednije i odgovornije povezan sa institucijom hutbe i oficijelnog tumačenja islamskih normi i, naravno, sve one koji su vezani za Fakultet islamskih nauka i koji su privrženi njegovoj temeljnoj ideji. Stoga ću ovo mišljenje ponuditi na objavljivanje isključivo *Muallimu* i *Zborniku radova Fakulteta islamskih nauka*.

Es-selamu alejkum

U Sarajevu 25. 5.2009.

Hilmo Neimarlija

tome što on koristi pravo koje su mu prigodno dali profesori koji imaju muraselu i koji svojim prisustvom jamče ispravno korištenje tog prava. A ispravno korištenje prava na institucionalno tumačenje vjere i predstavljanje zajednice podrazumijeva prije svega da student poštuje osnovne obaveze hatiba da u hutbi tumači vjerske norme i iznosi vjerske stavove u lijepom jeziku vjere, a ne da u hutbi iznosi svoja privatna zanimanja i mišljenja o različitim stvarima i u jeziku svojih subjektivnih iskustava i raspoloženja. Uz to ide zahtjev studentu da se drži izvorne tradicije hutbe, koja od hatiba traži da poruku hutbe iznese na najrazgovjetniji, najkraći i najskromniji način. Konačno, od studenta se ne očekuje ono što se ne očekuje od hatiba uopće – a to je da, umjesto iznošenja razgovjetne vjerske poruke o konkretnoj stvari, u hutbi drži «naučno» predavanje o islamu, ali se očekuje da u hutbi ne

U hutbi o islamofobiji, student treće godine Fakulteta islamskih nauka je od islamofobije napravio zastavu, zastavu je okitio frazama i parolama i razvio je nad Bosnom i Hercegovinom i dunjalukom. Da je umjesto islamofobije kao podlogu svojim frazama i parolama uzeo i neku lakšu temu, način na koji je obredni vjerski govor sačinio zanemarujući doktrinarnu i naučnu logiku i, prepuštajući se ličnim predstavama i sudovima, zahtijevao bi pažnju nosilaca odgojno-obrazovnog procesa na Fakultetu islamskih nauka. Mladi hatib je, jednostavno, iskazao potpunu neodgovornost prema impersonalnim načelima vjerskog govora i u odnosu na impersonalne zahtjeve naučnog saznanja i obratio se džematu na Fakultetu islamskih nauka kao da je u njegovoj osobi otjelovljen vjerski autoritet koji unaprijed obavezuje o čemu god govorio i kako god govorio

iznevjerava duh nauke i postignuća islamskih naučnika, da ne negira karakter islamskog studija i vrijednosti islamske učenosti. To, prije svega, znači da se čuva olahkih pojednostavljenja i generalnih sudova o stvarima vjere i života o kojima nas islamske nauke uče tako što nas suočavaju sa njihovim složenostima i sa naporima koji su potrebni za njihovo razumijevanje.

Student treće godine Fakulteta islamskih nauka koji je držao hutbu i predvodio džumu namaz 27. februara ove godine nije poštovao te zahtjeve i njegova hutba se drastično izdvojila iz tradicije studentskog obavljanja dužnosti hatiba. Za «temu hutbe» student nije uzeo poziv na misaoni napor, uklanjanje smetnje na putu, civilizacijsku uvjetovanost odnosa prema starijim ili neku sličnu temu koja je primjerena stremljenima i mogućnostima mladih ljudi koji studiraju. Uzeo je islamofobiju, naoko atraktivnu i aktuelnu, a, ustvari, staru, tešku i kompleksnu temu, koja je u posljednje vrijeme u nas aktuelizirana prizemnim eksponiranjima i instrumentalizacijama. Bez potrebnih znanja i pretpostavki za primjerenu vjersku problematizaciju i obradu te široke teme i, što je jednako važno, bez obraćanja na relevantna djela i tekstove koji o tome govore, on je obredni vjerski govor utemeljio na banalnim sadržajima dnevnopolitičkih eksploatacija islamofobije i sačinio ga od proizvoljnih ličnih mišljenja, predstava i parola. U samouvjerenosti i slobodi koju je sam sebi dao, a vođen vjerovatno očekivanjem da će se njegov doprinos poželjnoj priči o islamofobiji mjeriti veličinom i težinom zala koje joj pripiše, islamofobiju je jednostavno poistovijetio sa «trajnom kategorijom» zla u dunjalučkoj povijesti i sa ovovremenim zločinima nad Bošnjacima i povezao je sa nedefiniranim zabludama bošnjačkih džahila i izdajama muslimanskih uglednika i intelektualaca koji su, u nje-

govom ličnom otkrivenju, sklopili savez sa šejtanom i protiv kojih je on ustao radi odbrane dostojanstva muslimana i zaštite Islamske zajednice. Na početku hutbe, mladi hatib je kazao: «Inspirisan sam pitanjem na koje se različito odgovara, pa moja današnja poruka ilustrira zapitanost: Prijeti li nam islamofobija?» Utemeljujući tako vjerski govor na ličnoj inspiriranosti i određujući ga kao ličnu poruku, svoju poruku iskazao je na način proizvoljnih tvrdnji („Melih Durić, šesnaestogodišnja djevojčica iz Vlasenice, ubijena jednim hicem, preciznim pogotkom u vrat, prvi put nakon što se vratila kući od maja 1992., je islamofobija“), paternalističkih fraza i parola („Islam nema alternative“) i imperativnih zastupanja opće volje – („Mi moramo znati, mi ne smijemo zaboraviti, mi nećemo, mi ne želimo, mi dobro znamo“). Pritom je temu prijetnje straha od islama i neprijateljstva prema

muslimanima, kao prostor slobodnog kretanja sa svojim sudovima i zahtjevima, proširio na mnoštvo zahtjevnih teoloških, historijskih, pravnih, socioloških i političkih pitanja, kao što su mjesto jevreja i kršćana u Kur'anu i u islamskom razlikovanju monoteizma i idolo-poklonstva, priroda svjetskog povijesnog procesa i radnja koja ga nosi do Sudnjeg dana, karakter rata u Bosni i Hercegovini i stradanje Bošnjaka, bošnjačke pripadnosti i isključiva obilježja muslimana, teološko-političko izopćenje u islamu i mogućnosti inkvizitora u islamskoj zajednici. Naravno, to su doktrinalna, svjetonazorska i povijesna pitanja, koja se izučavaju na studijama i razmatraju u knjigama i na naučnim skupovima, a ne u hutbama i prigodnim tekstovima, pogotovo ne zajedno. Ali, mladi hatib ta pitanja nije ni tretirao kao pitanja. On je u hutbi iznio svoje odgovore na ta teška pitanja kao elemente poruke koju je uputio džumanskom džematu Fakulteta islamskih nauka i koju je zaključio primjerenom samopohvalom: «Poruka je jasna i nedvosmislena». I, dakako, premda su izneseni s institucionalnim vjerskim predznakom i sa pretpostavkom da kazuju vjerska rješenja, njegovi odgovori su, ustvari, pokazali šta je potrebno jednom nedoučenom studentu da bi se u jednoj hutbi samouvjereno očitovao o pitanjima oko kojih se muče mislioci i angažiraju naučnici različitih disciplinarnih usmjerenja: ishitrenost, površnost i bezgranična spremnost da sudi i presuđuje.

U hutbi o islamofobiji, student treće godine Fakulteta islamskih nauka je od islamofobije napravio zastavu, zastavu je okitio frazama i parolama i razvio je nad Bosnom i Hercegovinom i dunjalukom. Da je umjesto islamofobije kao podlogu svojim frazama i parolama uzeo i neku lakšu temu, način na koji je obredni vjerski govor sačinio zanemarujući doktrinarnu i naučnu logiku i, prepuštajući se ličnim predstavama i sudovima, zahtijevao bi pažnju nosilaca odgojno-obrazovnog procesa na Fakultetu islamskih nauka. Mladi hatib je, jednostavno, iskazao potpunu neodgovornost prema impersonalnim načelima vjerskog govora i u odnosu na impersonalne zahtjeve naučnog saznanja i obratio se džematu na Fakultetu islamskih nauka kao da je u njegovoj osobi otjelovljen vjerski autoritet koji unaprijed obavezuje o čemu god govorio i kako god govorio. Pretencioznost ili neodgovornost sa kojom je poduzeo vjersko predstavljanje jedne jake teme u nejakom ličnom mišljenju i govoru, a koju je posvjedočio preuzimajući ulogu člника fakultetske zajednice i obraćajući se upravo svojim profesorima i kolegama i u kojoj je ignorirao čak i obaveznu fakultetsku literaturu i djela svojih profesora o toj temi, zahtijevala je razjašnjenje unutar odgojno-obrazovnog procesa na Fakultetu islamskih nauka. Nastavnicima Fakulteta, pored ostalog, zadano je pitanje porijekla te pretencioznosti ili neodgovornosti i posljedica njezinog mogućeg manifestiranja u nekom budućem vjerskom obraćanju mladog hatiba, kad slušateljstvo neće činiti njegove kolege i profesori već osobe koje ne raspolažu pretpostavkama za kritički odnos prema sadržaju njegova govora. Međutim, prije nego što je hutba mogla biti razmatrana u njezinim spornostima i u fakultetskom okviru kretanja njezina smisla i njezinih implikacija, ona je, na krajnje neuobičajen način, «oslobođena» internog fakultetskog karaktera i ponuđena najširoj javnosti. Oficijelna agencija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, MINA, bez znanja odgovornih ljudi na Fakultetu islamskih nauka i bez konsultiranja nastavnika koji svojim prisustvom u fakultetskoj džamiji jamče vjerodostojnost studentskih hutbi, preuzela je hutbu i preporučila njezin izvandžamijski i izvanfakultetski «naknadni život» na način na koji to čini sa hutbama reisu'l-uleme. Sa napomenom: «Na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, u petak 27. februara, džumu namaz je imamio i hutbu održao student treće godine (ime studenta)», MINA je preporučila hutbu i hutba stavljena na oficijelnu internetsku stranicu Rijasetu Islamske zajednice i objavljena u prvom broju „Preporoda“, a i jedan dnevni list je prenio dio hutbe. MINA je tako promovirala hutbu uz eksponiranje Fakulteta islamskih nauka i Rijasetu Islamske zajednice i objektiv-

no joj pridala važnost vjerskog govora koji zaslužuje dodatni život u vjerskoj i svjetovnoj javnosti, jer je istovremeno legitimiran vodećom vjerskonaučnom i glavnom vjersko-administrativnom instancom u Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini. Budući da niko s Fakulteta islamskih nauka nije u tome sudjelovao, postupak MINE je, najblaže rečeno, bio neprikladan akt izlaganja Fakulteta mimo njegovih institucionalnih formi predstavljanja i mimo njegovih legitimnih predstavnika. Naravno, nema, niti treba biti smetnji da MINA preuzima i prenosi, a „Preporod“ i internetsko glasilo Rijaset objavljuju, u skladu sa svojim programskim opredjeljenjima i kriterijima, različita samostalna očitovanja studenata Fakulteta islamskih nauka bez znanja fakultetskih vlasti kad je potpuno jasno da ta očitovanja ne uključuju instituciju Fakulteta kao jamca ili zaštitni znak individualnih ili zajedničkih predstavljanja studenata. To napose znači da su MINA i mediji Islamske zajednice mogli i da mogu neovisno o Fakultetu promovirati i objavljivati tekstove o islamofobiji ili bilo čemu drugom studenta koji je imao i hutbu držao na Fakultetu 27. februara kao njegove samostalne autorske iskaze. Ali, u ovom slučaju, prvom slučaju da oficijelna agencija i glavni mediji Islamske zajednice promoviraju hutbu koja je održana na Fakultetu islamskih nauka, MINA je institucionalno određeno obraćanje studenta izvela iz internog džamijskog i fakultetskog okvira i pružila mu «novi život» u najširoj javnosti na način preporuke Rijaset i predstavljanja Fakulteta. Šta je odredilo takvu odluku i je li ona bila rezultat neophodnog kritičkog razmatranja sadržaja hutbe ili je razmatranje potpuno izostalo usljed nekog prethodnog dovoljnog razloga, pitanje je koje mogu razjasniti MINA ili Rijaset Islamske zajednice. Ali, bilo kako bilo, MINA je osigurala javnost i javnu legitimaciju odluci studenta Fakulteta islamskih nauka da se putem obrednog vjerskog obraćanja uključi u dnevno-političke diskusije o islamofobiji i da u svetom mediju jednostrane džamijske komunikacije iznese svoje vjersko-političke predstave i obavi lični vjersko-politički razračun sa neimenovanim muslimanskim uglednicima i intelektualcima koji su, po njegovom sudu, izdali vjeru i u svjetovnim medijima iznosili naopaka mišljenja o islamofobiji. Time je hutba o islamofobiji automatski postala nešto mnogo više od internog slučaja krive odluke i slabog, nekakog govora o jednoj jakoj, teškoj temi. Njezina «jasna i nedvosmislena poruka» prestala je u tom trenutku biti rezultat naivno dobroćudnog ili nepromišljeno drskog istupa jednog studenta koji je sebi štošta predstavio i u mladalačkom zanosu vlastitoj predstavi pridao tako reći sveti značaj, pa je u hutbi ponudio svojim kolegama i profesorima. Poruka je dobila opću značajnost i postala u određenoj mjeri «institucionalna poruka» što govori jezikom svojih jasnoća i nejasnoća i obavezuje svojim spornostima i implikacijama tih spornosti.

Hutba o islamofobiji zahtijeva kritičko rasvjetljavanje, kao što njezino promoviranje u medijima Islamske zajednice traži institucionalno razjašnjenje. Izostanak toga značio bi da njezin sadržaj nije u nesuglasju sa vrijednostima po kojima se određuje Fakultet islamskih nauka i da je u suglasju sa vrednotama koje zastupa Rijaset Islamske zajednice. Nažalost, među spornim tvrdnjama, ocjenama i sudovima koje ona sadrži, više njih se izdvaja radikalnom spornošću i mogućim štetnim implikacijama kako u odnosu na vjersko-naučnu misiju Fakulteta islamskih nauka, tako i u odnosu na proklamirane odrednice vjersko-normativnog rada Rijaset Islamske zajednice. Pritom je potrebno još jednom naglasiti da su obje institucije načelno obavezane odlukom mladog hatiba da u hutbi pomiješa lično htijenje i predstavu sa vjerskim autoritetom i da proizvoljnom vlastitom suđenju podvrgne beskrajno važnu, razučenu i dinamičnu realnost čije predstavljanje sa stajališta vjere nužno računa na rezultate naučnih obrađivanja.

Fobija je neuroza ili simptom neuroze, a islamofobija je velika tema povijesti evropskih strahova i ideološki sadržaj evropskih križarskih i kolonijalnih ekspanzija, stari program krivotvorenja, simulacije i mobilizacije koji je probuđen u novi život u postkomu-

nističkoj imperijalnoj političkoj mitologiji Zapada. Islamofobija je također jedan od prvih i važnih elemenata u pripremi i pokušajima opravdanja osvajačkih pohoda na Bosnu i Hercegovinu sa najbližeg Istoka i posljednji argument u opravdanjima velikodržavnih ambicija prema Bosni i Hercegovini sa najbližeg Zapada. Ukupno znanje o islamofobiji koje je mladi hatib pokazao u hutbi zapravo je njegovo razumijevanje polemičkog instrumentaliziranja islamofobije u jednom prizemnom bosanskomuslimanskom i bošnjačkom tretiranju islamofobije u kojem su bili najglasniji oni koji malo znaju ili malo vode računa o religijskim, socijalnim i političkim dimenzijama islamofobije, o dinamici njezina proizvođenja, širenja i preinačavanja, o njezinom pripadanju različitim diskurzivnim poljima i u globalnim i u lokalnim vidicima. To nedovoljno znanje je manifestacija utoliko veće neodgovornosti ako se zna – a mladi hatib i oni koje je slijedio trebali bi da znaju – da su našoj javnosti dostupni prijevodi kapitalnih djela o povijesti evropskih zaziranja od muslimana i o križarskim i orijentalističkim krivotvorenjima islama, barbariziranjima muslimana i proizvodnji straha od islama radi mobiliziranja Evropljana u kolonijalističkim i imperijalističkim ekspanzijama zapadnih sila na muslimanski Istok. Spomenut ću knjige „Strah na Zapadu“, J. Delumeaua, „Orijentalizam i krivotvorenje islama“, E. Saida, „Križarski mir“, T. Mastnaka, „Poslije imperije“, E. Todda, i „Jevrejin, Arapin – Povijest neprijatelja“, G. Anidjara. Naravno, na način direktnog pristupa, javnosti su dostupna antiislamska i antimuslimanska djela srpskih pisaca i naučnika koja su služila pripremi velikosrpske agresije na Bosnu i Hercegovinu i pokušajima opravdanja genocida nad Bošnjacima. Između tih djela, kao knjige referentne bliskosti temi, izdvajaju se knjige dvojice najpoznatijih srpskih orijentalista, „Jugoslovenski muslimani“, Aleksandra Popovića, i „U dijalogu s islamom“ i „Islam i mi“, Darka Tanaskovića. A kao djela kompetentnih stranih autora, u kojima se razobličava doprinos srpskih intelektualaca agresiji i genocidu i koja su također dostupna na našem jeziku, dovoljno je spomenuti knjige Normana Cigara „Genocid u Bosni i Uloga srpskih orijentalista u opravdanju genocida nad muslimanima Balkana“ i Keita Dopushta „Sociologija nakon Bosne“. Nažalost, mladi hatib sa Fakulteta islamskih nauka očigledno nije imao, niti je smatrao da treba imati u rukama neku od tih knjiga i zato njegova hutba o islamofobiji ne razjašnjava, već smućuje značenje izraza „islamofobija“ i iskrivljuje stvarnost na koju se izraz odnosi.

Mladi hatib u hutbi nije pobliže odredio islamofobiju niti kao izraz, niti kao stvarnost na koju se izraz odnosi. Iz cjeline hutbe, vidljivo je da izostanak jasnog određenja islamofobije nije posljedica njegova previda ili svjesne odluke, već je rezultat neznanja i neodgovornog bavljenja jednom temom koja, ustvari, zahtijeva mnogo više od elementarnog metodskog razlikovanja imena i stvari. On je iznio svoju predstavu islamofobije u kojoj je islamofobija istodobno poistovjećena sa zamišljajem nekakve postojane negativne sile u univerzalnoj zemaljskoj povijesti i sa konkretnim zločinima i terorističkim aktima počinjenim tokom posljednja dva desetljeća nad Bošnjacima. Polazna ili bitna mjesta u hutbi su njegove tvrdnje da je islamofobija «trajna kategorija» do Sudnjeg dana i da su islamofobija i Srebrenica i Markale i Tuzlanska kapija i crkva u dvorištu Fate Orlović i paljenje džamije u Fazlagića-Kuli. Na pitanje sa kojim je hutba otvorena, i u medijskim prezentacijama naslovljena – «Prijeti li nam islamofobija» – u hutbi se nije odgovorilo, jer hatib nije pružio direktan i razumljiv odgovor ni na osnovno pitanje o čemu se tu zapravo radi. On nije razjasnio je li islamofobija fenomen koji se primarno događa u glavama ljudi ili je pojava koja se, ustvari, događa sa glavama ljudi, pa je stoga nejasno u kom obliku ona prijeti, u obliku slijepe metapovijesne sile ili u obliku velikosrpskih granata

Fobija je neuroza ili simptom neuroze, a islamofobija je velika tema povijesti evropskih strahova i ideološki sadržaj evropskih križarskih i kolonijalnih ekspanzija, stari program krivotvorenja, simulacije i mobilizacije koji je probuđen u novi život u postkomunističkoj imperijalnoj političkoj mitologiji Zapada. Islamofobija je također jedan od prvih i važnih elemenata u pripremi i pokušajima opravdanja osvajačkih pohoda na Bosnu i Hercegovinu sa najbližeg Istoka i posljednji argument u opravdanjima velikodržavnih ambicija prema Bosni i Hercegovini sa najbližeg Zapada

i četničkih metaka ili čak u obliku javnih istupa neimenovanih muslimanskih intelektualaca koji na televiziji pričaju da nema straha od islamofobije. Međutim, prva nevolja i moguća štetna implikacija hutbe o islamofobiji nije u izostalosti jasnog razgraničavanja stvari i pojava koje pripadaju različitim nivoima logičkog i iskustvenog dokumentiranja, već u njihovom neznačajnom miješanju i poravnanju. U poletnom oglašavanju islamofobijskog

Pogrešnim imenovanjem stvari proizvodi se nered, a krivim imenovanjem vrši se nasilje i povećava nepravda i onda kad se to čini u najboljoj namjeri. Tu istinu Bošnjaci bi trebali znati jasnije i pouzdanije od drugih, jer su žrtve prvog genocida u povijesti koji se dogodio pred licem svijeta, a koji su počinili imenovali etničkim čišćenjem i takvim krivim imenovanjem za svijet sakriven, relativiziran, pretvoren u podnošljivu aktivnost. Zato bi Bošnjacima trebalo biti razumljivo prije negoli pripadnicima drugih muslimanskih naroda da problem i ono što bi trebalo brinuti nije u islamofobiji, već u izazivanju i upotrebi straha od islama, u jeziku krivotvorenja koji ne opisuje islam i muslimane, već tendenciozno definira islam i muslimane, u cinizmu svjetskih moćnika koji iskorištavaju blaga muslimanskih naroda i koji od muslimana traže da na nasilje odgovaraju tolerancijom, ali i u nemoći ili nespremnosti muslimanskih vjerskih i političkih moćnika, institucija i sistema da otklanjaju razloge krivih predstavljanja islama, da štite blaga i vrijednosti muslimanskih naroda i da se djelotvorno suprotstavljaju aktima terora i teroristima koji predstavljaju sami sebe, a sa kojima se poistovjećuje islam i muslimane

zla u apstraktnom vidiku svjetske povijesti i u iskustvenom vidokругu ovovremenih stradanja i žrtava Bošnjaka, mladi hatib je pobrkao misao i stvarnost, riječi i stvari, kategorije i zločine. I učinio je to tako da mogu biti zadovoljni i mirni upravo «dušmani», za koje je od Boga zaiskao da ih «zabavi o vlastitom jadu i belaju».

U Evropi su stoljećima išli ruku pod ruku islamofobija i antisemitizam, premda se u srednjem vijeku, kad se politički uobličava kršćanski vjerski zazor ili neprijateljstvo prema jevrejima i muslimanima, muslimane uglavnom tretiralo kao vanjske, a jevreje kao unutrašnje neprijatelje. Križarske pohode protiv muslimana na Bliskom Istoku pratila su nasilja nad jevrejima u evropskim zemljama. I razumljivo je da su u srednjovjekovnim mobiliziranjima Evropljana protiv jevreja i muslimana potencirane razlike u vjerovanjima, u idejama i učenjima, premda su se i tada proganjanja i sukobi odigrali u empirijskoj sferi političke i materijalne moći. Danas bi zacijelo bilo teško naći nekog Jevreja koji nije svjestan uloge antisemitizma u pripremi i izvršenju nacističkih zločina nad Jevrejima, ali bi još teže bilo naći pripadnika jevrejskog naroda koji bi prihvatio poistovjećivanje antisemitizma sa Auschwitzom u nekom postupku poravnanja antisemitizma i holokausta koji bi vodio svođenju Auschwitza na antisemitizam. Postoji veza islamofobije i Srebrenice, Markala, Tuzlanske kapije, crkve u dvorištu Fate Orlović i paljenja džamije u Fazlagića-Kuli, ali ni Srebrenica, ni Markale, ni Tuzlanska kapija, ni crkva u dvorištu Fate Orlović, ni paljenje džamije u Fazlagića-Kuli nisu simptomi neuroze, već konkretni zločini genocida i akti terorističkog postupanja. Veza tih strašnih zločina i terorističkih postupaka i islamofobije je u racionalnoj strategiji njihovih kreatora i nalogodavaca i u predrasudama i podložnostima njihovih direktnih izvršilaca. Međutim, zločin genocida u Srebrenici, koji je mogla počinuti samo vojska kao organizirana društvena moć i državna institucija, i teroristički akt u Fazlagića-Kuli, koji je napučen zločinačkim namjerama, ali koji su mogli tajno počinuti nekoliko lica ili možda samo jedan pojedinac, ne pripadaju istom redu pojava. Ali, koliko je njihovo izjednačavanje izopačujuće relativiziranje zločina u Srebrenici, mnogo je veće izopačenje i temeljnije relativiziranje kad se primjerena i jasna određenja srebreničkog genocida i terorističkog akta u Fazlagića-Kuli zamijeni nejasnim i iskrivljujućim izrazom. Pogrešnim imenovanjem stvari proizvodi se nered, a krivim imenovanjem vrši se nasilje i povećava nepravda i onda kad

se to čini u najboljoj namjeri. Tu istinu Bošnjaci bi trebali znati jasnije i pouzdanije od drugih, jer su žrtve prvog genocida u povijesti koji se dogodio pred licem svijeta, a koji su počinili imenovali etničkim čišćenjem i takvim krivim imenovanjem za svijet sakriven, relativiziran, pretvoren u podnošljivu aktivnost. Zato bi Bošnjacima trebalo biti razumljivo prije negoli pripadnicima drugih muslimanskih naroda da problem i ono što bi trebalo bri-

nuti nije u islamofobiji, već u izazivanju i upotrebi straha od islama, u jeziku krivotvorenja koji ne opisuje islam i muslimane, već tendenciozno definira islam i muslimane, u cinizmu svjetskih moćnika koji iskorištavaju blaga muslimanskih naroda i koji od muslimana traže da na nasilje odgovaraju tolerancijom, ali i u nemoći ili nespremnosti muslimanskih vjerskih i političkih moćnika, institucija i sistema da otklanjaju razloge krivih predstavljanja islama, da štite blaga i vrijednosti muslimanskih naroda i da se djelotvorno suprotstavljaju aktima terora i teroristima koji predstavljaju sami sebe, a sa kojima se poistovjećuje islam i muslimane.

Po mladom hatibu sa Fakulteta islamskih nauka, neprijateljstvo između kršćana i jevreja, s jedne, i muslimana, s druge strane, bit je svjetske povijesti oduvijek i zauvijek. Navodeći samo jedan kur'anski ajet, on je ustvrdio kao «nepobitnu kur'ansku činjenicu» da je odnos jevreja i kršćana prema muslimanima odnos straha, mržnje i neprijateljstva, sugerirao da su jevreji i kršćani mušrici i zaključio da je neprekidni sukob muslimana kao vjernika i jevreja i kršćana kao mušrika sudbina zbivanja na Zemlji do Sudnjeg dana. Duhovno iznijansirani i životno razuđeni svijet kur'anskog govora o jevrejstvu i kršćanstvu i kur'anskog dijaloškog obraćanja «sljedbenicima Knjige» na okupljanje oko onoga što je zajedničko jevrejima, kršćanima i muslimanima tako je «ukinut» doslovnim čitanjem jednog ajeta. U isti mah, takvom čitanju kur'anskog ajeta podvrgnuta je sva neiscrpna stvarnost ljudskih zajednica, odnosa i kretanja na Zemlji; čovječanstvo je svedeno na jevreje, kršćane i muslimane, a zemaljska sudbina ljudskog opstojanja poistovjećena sa njihovim sukobom i prikazana u jednostranoj redukciji na aktuelne bosanskohercegovačke prilike i bošnjačke neprilike. Beskrajnu raznolikost odnosa između ljudskih zajednica i u ljudskim zajednicama mladi hatib je jednostavno poravnao i dao joj jednostranu lokalnu formu: svugdje u svijetu je kao u Bosni, a ovdje je sukob, jer nas Bošnjake mrze i ubijaju zato što smo muslimani. Srećom, naravno, nije tako ni u svijetu, ni u Bosni. Jer, da je tako, Bosne odavno ne bi bilo, a i svijet bi već završio ili u svijetu ne bi bilo muslimana ili jevreja i kršćana, a sasvim sigurno ne bi bilo Kopta, Melkita, Španaca, Grka, Srba, Bugara, Bošnjaka, Marokanaca, Egipćana, Evropljana, Latinoamerikanaca. Historijska je istina da muslimanima jevreji i kršćani nikad nisu bili isključivo vanjsko povijesno pitanje, pa ni onda kad su vjerskom suparništvu ili neprijateljstvu muslimanskih i kršćanskih vladara i naroda bili podvrgnuti njihovi ekonomski, kulturni i drugi odnosi ili kad su, njihovim međusobnim borbama za vlast i materijalna bogatstva, podvrgavana vjerska učenja islama i kršćanstva. A ta historijska istina je određena vjerskom istinom; kur'anskom objavom je ustanovljen religijski pluralizam, predviđen suživot postojećih religija i muslimanima naložen dijalog sa kršćanima i jevrejima. Zahvaljujući tome, Ibn Hazm, Biruni, Šehrestani i drugi muslimanski naučnici bili su pioniri komparativnih proučavanja religija, a središnji prostori islamskog svijeta ostali su postojbina najstarijih kršćanskih zajednica. Istaknuti predstavnici tih zajednica, počev od Ivana Damaščanina, crkvenog učitelja i činovnika na dvoru halife iz druge polovine sedmog i prve polovine osmog stoljeća, do Halila Džubrana, Philipa Hitija, Edvarda Saida, Alberta Huranija, Adela Hurija, Amina Maaloufa i drugih pisaca i naučnika iz dvadesetog stoljeća, akteri su neprocjenjivo značajnih kršćansko-muslimanskih rasprava i intelektualnih interakcija. Ali, ako je odnos kršćanske Evrope prema islamu i muslimanima nekad i mogao biti vanjski teološko-politički odnos, od vremena zapadnih usvajanja kulturnih tekovina islama i pogotovo od vremena zapadnog kolonijalizma i evropeiziranja muslimanskog Istoka, komunikacija kršćana i muslimana nije ograničena na taj odnos, kao što na takav odnos nije ograničena niti komunikacija muslimana i jevreja ili jevreja i kršćana. Na sličan način, može se govoriti o povijesti sukoba i fobija, ali i o trajanju, razuđenosti i plodotvornosti grandioznih kulturnih interakcija sljedbenika islama i sljedbenika velikih religija Istoka,

napose sljedbenika hinduizma i budizma. Danas je mnogo onih koji nastoje da na razini globalne svijesti zafunkcionira manihejska zamjena za nekadašnju ideološku podjelu svijeta na dva bloka na način imperijalnog rasporeda koji je u bitnome uvjetovan genocidom nad Jevrejima u Drugom svjetskom ratu i propašću komunizma kao alternative kapitalističkom sistemu u posljednjoj deceniji dvadesetog stoljeća. Po tom rasporedu, koji današnji svijet obilježava religijskim i civilizacijskim figurama bijele i crne boje, na jednoj strani su kršćani i jevreji, sa hinduistima u pozadini, a na drugoj muslimani, sa sljedbenicima Konfučija u zaleđu. Treba li, međutim, isticati, kao argument protiv takve konstrukcije koja konstruktorima donosi korist, a ostalima nesreću i štetu, da su u Kini zajedno konfučijanci, budisti i muslimani, a da su u Izraelu i/ili Palestini, gdje se muslimani i kršćani kažnjavaju za evropske zločine nad jevrejima, na jednoj strani muslimani i kršćani, a na drugoj jevreji? I onda kada se Bošnjake ubijalo, masovno najodgovorniji pripadnici bošnjačkog naroda tvrdili su da Bosna nije, ipak nije, i da nikad nije bila zemlja straha, mržnje i neprijateljstva. Tvrdili su to ljudi koji su bili čvrsto ukorijenjeni u islamu kao viziji i iskustvu istine, pravde i dobra, za koje je Bosna bila domovinski krajolik života, sjećanja i nade. Jer, na strahu, mržnji i neprijateljstvu mnogo toga može nastati i nestati, ali ništa vrijedno ne može opstati. Vjerski, politički, ekonomski, kulturni i drugi odnosi među ljudima odvijaju se i razvijaju u razmjenama, uticajima i pomaganjima, a urušavaju i kidaju u sukobima. Odnosi između jevreja, kršćana i muslimana, kao odnosi svakoga sa svakim i svakoga pojedinačno sa druga dva i druga dva sa onim jednim, nemaju potpune prekide, ali ni cjeloviti kontinuitet u prostoru i vremenu svijeta, već se neprekidno događaju i zamršenim vezama i dinamikama promjene povezuju i mijenjaju u svojim lokalnim, regionalnim i globalnim očitovanjima. Žalosna je činjenica da student Fakulteta islamskih nauka održi hutbu na Fakultetu, u njoj govori o odnosu muslimana i kršćana i jevreja i pritom manifestira potpunu indiferentnost prema knjigama, studijama i izdanjima sa kojima su profesori Fakulteta islamskih nauka, Husein Đozo, Ahmed Smajlović, Enes Karić, Rešid Hafizović, Adnan Silajdžić, Fikret Karčić, Ismet Bušatlić i drugi, pružili i pružaju doprinos vjerskom dijalogu i boljem međusobnom razumijevanju pripadnika islama, kršćanstva i jevrejstva.

Agresiju na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, zločine urbicida i poslijeratne terorističke akte nad bošnjačkim povratnicima u manjem bosanskohercegovačkom entitetu, mladi hatib je u hutbi, jednostavno i jednoznačno, odredio kao islamofobiju. Time je iz agresije isključio velikodržavne planove, teritorijalne ciljeve i političke interese agresora, prirodu agresije ograničio vjerskim razlikama i motivima, i dao za pravo propagandi agresora koji su svoj ratni poduhvat nastojali predstaviti kao vjerski rat. Plansko vršenje najstrašnijih masovnih zločina, koje nikad i nigdje ne mogu počinuti neorganizirani pojedinci vođeni osjećanjima, niti mase bez vođstva i organizacije, on je tako izmjestio iz prostora institucionaliziranog društvenog života i smjestio u svijet fobije, a to znači u svijet prirode i uvjetovanog ponašanja. Naravno, tako je izišao u susret kreatorima, izvršiocima i advokatima tih zločina u njihovim nastojanjima da zločine predstave kao rezultat nekontroliranog postupanja pojedinaca, a ne organiziranog i izabranog djelovanja. U prvim mjesecima agresije na Bosnu i Hercegovinu, u Sarajevu se govorilo da Sarajevo granatiraju i građane Sarajeva ubijaju papani s brda. Ljudi koji u prvo vrijeme nisu mogli podnijeti istinu da ih planski i organizirano ubijaju i ranjavaju doskorašnje komšije, oficiri i vojnici JNA iz topova koje su oni plaćali, spašavali su se etnološkom diferencijom koja je amnestirala topdžije s brda i ubijanje Sarajlija pretvarala u prirodnu nepogodu; na brdima su brđani koji se ponašaju uvjetovano kao ljudi prirode koji mrze grad, povijest, kulturu. A već je Aristotel ustanovio, čovjek koji mrzi nije subjekt, već objekt mržnje. Međutim, s vremenom su i građani Sarajeva shvatili da su tim brđanima kao ljudima prirode, kao objektima mržnje, bili

dostupni i Beograd i Podgoricu ili Doboj i Prijedor, ali te gradove nisu granatirali sa okolnih brda. Po socio-psihološkom tumačenju Keitha Doupta u knjizi „Sociologija nakon Bosne“, analitički posmatrano, pogrešno je okarakterizirati agresiju na Bosnu kao agresiju usprkos deskriptivnoj preciznosti ove karakterizacije. Agresija je nešto što čine životinje, a čemu ljudi pribjegavaju kad misle da im situacija ne pruža opcije. Agresori na Bosnu i Hercegovinu, za razliku od žrtava agresije, imali su izbor i bili su itekako u mogućnosti opredijeliti se.

U hutbi o islamofobiji hatib je iznio svojevrsnu tipologiju Bošnjaka i muslimana, po kojoj postoje «Bošnjaci džahili», «kupljeni Bošnjaci» i «novi Bošnjaci, koji tragaju za svojim vrijednostima», zatim «tradicionalni muslimani Bošnjaci», «novi muslimani», koji «vole i poštuju svoje autoritete u vjeri», «muslimani po mjeri nevjere i 'vjere' koja ne priznaje tvoju vjeru kao istinitu», «izdajnici pradjedovske vjere» i «muslimani po mjeri dušmana». Svaki od ovih tipova je vrjednosno svrstan, i pozitivne ocjene su dobili «novi Bošnjaci» i «novi muslimani», dok su najgore prošli «mnogi ugledni i manje ugledni muslimani», «braća muslimani i intelektualci» koji javno govore da «nema straha od islamofobije, ali da imamo razloga za brigu i treba da nas bude strah novih muslimana». O tim uglednim i manje uglednim muslimanima, braći i intelektualcima, mladi hatib je u džamiji objavio da su počinili neoprostiv vjersko-politički grijeh i da ih, radi zaštite Islamske zajednice, izopćuje iz Zajednice, objavio je da su oni «sklopili savez sa šejtanom» i da se «mi od njih ograđujemo». Izgovorene u obrednom, posvećenom govoru, ove riječi bi, u normalnim okolnostima i pri normalnom stanju saznanjih i emotivnih sposobnosti, kod muslimana trebale izazvati ili nevjericu ili šok; student koji još studira, u hutbi kojom se obraća svojim profesorima i kolegama, proklamira da zna ko je sklopio «savez sa šejtanom» i da on lično spašava zajednicu muslimana ograđujući je od tih saveznika šejtana. Nešto što nikad nije insticionalno konstituirano u islamu – svi su nebrojeni pokušaji završili kao incidenti ili kao vlastodržačke zloupotrebe vjere – a to je institucija inkvizitora i teološko-političkog izopćenja, odlučio je uspostaviti student Fakulteta islamskih nauka u hutbi u kojoj je poduzeo sveobuhvatni razračun sa laži, tminom, zabludom i neznanjem svijeta, sa lošom poviješću i stradanjem Bošnjaka, sa stranputicama i putovanjima muslimana koji idu «najkraćim, najlakšim i najbržim putem u očaj, razočarenje, beznade», koji traže «smisao u besmislu, nadu u beznadu, prijatelja u dušmaninu».

Odmah po održavanju hutbe o islamofobiji, među nastavnicima Fakulteta islamskih nauka javilo se mišljenje da student koji je držao hutbu nije napisao tekst hutbe ili ga nije napisao sam. Oni koji poznaju spisateljske mogućnosti studenta imaju razloga vjerovati u to, jer jezik i stil hutbe na prvi pogled nadmašuju njegove mogućnosti. Međutim, čitanje teksta hutbe neizbježno zapinje na jezičnoj i stilskoj nekoherentnosti, za koju je potrebno više spisatelja bez odgovarajućeg znanja i iskustva. Prije svega, u hutbi imaju naglašenu izražajnost dva izraza koji paraju uši svojom spornošću i nepripadanjem jeziku hutbe: «savez sa šejtanom» i «izdajnik pradjedovske vjere». Kao islamizirani oblik naslova «savez sa đavolom», koji ima prepoznatljivo neislamsko izvorno doktrinarno i kulturnohistorijsko značenje, prvi izraz nije niti doktrinarno jasan, niti je blizak vjerskom jeziku bosanskih muslimana, dok je drugi izraz, usljed nedostatka izvorne vjerske i historijske relevantnosti i usljed napadnog upućivanja na porijeklo i osnovnu upotrebu u jeziku srpske historijske mitologije, potpuno

I onda kada se Bošnjake ubijalo, masovno najodgovorniji pripadnici bošnjačkog naroda tvrdili su da Bosna nije, ipak nije, i da nikad nije bila zemlja straha, mržnje i neprijateljstva. Tvrdili su to ljudi koji su bili čvrsto ukorijenjeni u islamu kao viziji i iskustvu istine, pravde i dobra, za koje je Bosna bila domovinski krajolik života, sjećanja i nade. Jer, na strahu, mržnji i neprijateljstvu mnogo toga može nastati i nestati, ali ništa vrijedno ne može opstati. Vjerski, politički, ekonomski, kulturni i drugi odnosi među ljudima odvijaju se i razvijaju u razmjenama, uticajima i pomaganjima, a urušavaju i kidaju u sukobima. Odnosi između jevreja, kršćana i muslimana, kao odnosi svakoga sa svakim i svakoga pojedinačno sa druga dva i druga dva sa onim jednim, nemaju potpune prekide, ali ni cjeloviti kontinuitet u prostoru i vremenu svijeta, već se neprekidno događaju i zamršenim vezama i dinamikama promjene povezuju i mijenjaju u svojim lokalnim, regionalnim i globalnim očitovanjima

stran tom jeziku. Karakter prisutnosti tih izraza u tekstu hutbe o islamofobiji upućuje na udio autora koji nije polaznik ili nije završio Fakultet islamskih nauka. Na sudjelovanje studenta koji je održao hutbu ili njegovih kolega sa Fakulteta i iz Medrese upućuje komocija u pretvaranju općih mjesta u parole i u nizanju parola kao nosilaca općerazumljivog smisla. Čitalac teksta hutbe, koji čita to što piše i ne nagađa o tome što je pisac mislio, po slijedu i sadržaju tih općih mjesta i parola zaključit će, između ostalog, da su osam hiljada Srebreničana pobili «Bošnjaci džahili», a ne srpski pripadnici vojske RS-a, JNA i policije Srbije. Među nedostacima teksta hutbe koji pokazuju nesuglasje između pretenzije njegova sastavljača, ili njegovih sastavljača, njegove teme i medija i mjesta njegova izricanja, i koji govore o odgovornosti onih koji su donijeli odluku o njegovom najširem eksponiranju, vjerovatno je najbanalnija tvrdnja da su, usljed islamofobije, bespravno izručeni i poslani u zatvor na Guantanamo čuvari zatvora u Bosni.

Ovaj prikaz hutbe o islamofobiji mnogima će, usprkos svemu, vjerovatno izgledati pretenciozan, prestrog, preanalitičan. Realističniji čitaoci će, svakako, pomisliti na desetine sličnih hutbi koje su čuli, u kojima se jednako lično postupa sa vrijednostima i autoritetom vjere i sa teškim historijskim pitanjima i društvenim problemima Bošnjaka, komotno, bez obraćanja na vjerske izvore i na naučne uvide. Zato bi se najkraće objašnjenje ili opravdanje moglo sastojati u sljedećem: Pokušajmo zamisliti situaciju u kojoj bi student katoličke teologije održao govor koji je u određenoj mjeri vjerski legitimiran i u kome bi obznanio vlastiti sud da je neprijateljstvo i sukob muslimana i kršćana «trajna kategorija». I taj govor, onda, promovira oficijelna agencija i objave glavni mediji Katoličke crkve. Naravno, to je teško zamisliti, jer postoje vjerski, doktrinalni, institucionalni i kulturalni razlozi usljed kojih nešto tako na katoličkom teološkom fakultetu i u Katoličkoj crkvi naprosto nije moguće, a nije moguće jer se ti razlozi poštuju. Na jedan od razloga usljed kojih je bilo teško zamisliti da se takva hutba o islamofobiji dogodi na Fakultetu islamskih nauka i promovira u oficijelnim medijima Islamske zajednice, a ona se dogodila i promovirana je, jer se do tog razloga kod nas ne drži, upućuje činjenica da je hutba objavljena u istom broju „Preporoda“ u kome su objavljeni tekstovi predavanja i pozdravnog govora akademika Enesa Karića, profesora Fakulteta islamskih nauka, koje je održao na naučnom simpoziju u Stuttgartu na kome su ugledni muslimanski, katolički i protestantski znalci i interpretatori svetih tekstova razmatrali zajedničke interpretativne mogućnosti razumijevanja Kur'ana i Biblije u savremenom dobu.

Religious Interpretation Demands Responsibility and Knowledge

Hilmo Neimarlija

This text is an analysis of a *hutba* (sermon) on Islamophobia by a student of the Faculty of Islamic Studies in Sarajevo, promoted by the media of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina. It contradicts the tradition of *hutba*, and its assertions come into direct conflict with the values which define the Faculty of Islamic Studies and are proclaimed by agencies in the Islamic Community. It seems that a young *hatib* has dealt with the topic of Islamophobia from a religious perspective in an irresponsible manner and without adequate knowledge. Furthermore, he has wrongly equated Islamophobia with a number of other things. Citing only one Qur'anic verse, he proclaims eternal enmity between Christians, Jews, and Muslims, he gives the inexhaustible diversity of human relations in the world the semblance of a one-sided Bosnian-Herzegovinian conflict, and he transposes the aggression in Bosnia and Herzegovina and genocide against Bosniaks, the crimes of uricide and terrorist acts against Bosniak returnees from the realm of institutionalized social life into the world of phobia and conditioned behaviour.

Even so, Islamophobia is a serious topic. It expresses European apprehensions and contains the ideological essence of European crusades and colonial expansions. The old agenda of fabrication, simulation, and mobilization it has gained new life in the post-communist political mythology of the West. It is one of the first and most important elements in the Eastern attempt to justify the Bosnian and Herzegovinian campaigns, and part of the rationale of the Western hegemonic aspirations towards Bosnia and Herzegovina. The text mentions that as far as Muslims are concerned, Christians and Jews have never been seen as a strictly external issue, because the Qur'an establishes religious pluralism, the coexistence of the existing religions is expected and Muslims are ordered to hold dialogue with Christians and Jews. Labeling things incorrectly creates confusion, perpetrates violence, and increases injustice. The Bosniaks should be aware of this more than others because they are the victims of the first genocide in history which occurred before the eyes of the world, a genocide which was called "ethnic cleansing" by its perpetrators. When genocide is considered cleansing, it is concealed, relativized, and transformed into a tolerable activity. That which should worry us isn't found in Islamophobia but in provoking and using fear of Islam, in using false information which does not correctly describe Islam and Muslims but offers a biased definition. The world's power-wielders cynically exploit the wealth of Muslim people and demand that Muslims respond to violence with tolerance. Further, Muslim religious and political members of the power elite, institutions, and systems are both impotent and reluctant to remove the reasons for the false representations of Islam; they should seek to protect the wealth and values of the Muslim people and effectively oppose both acts of terror and the terrorists themselves, as their actions are their own.

يناقش هذا النص خطبة جمعة موضوعها «الإسلاموفوبيا»، ألفها طالب في كلية الدراسات الإسلامية في سراييفو، ونشرت في عدة وسائل إعلامية تابعة للمشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك. إن هذه الخطبة تتعارض مع تراث الخطابة وتحتوي مزاعم تتنافى مباشرة مع القيم التي تميز كلية الدراسات الإسلامية والتي تنادي بها أجهزة المشيخة الإسلامية. نقول هنا إن هذا الخطيب الشاب، عمد - دون إحساس بالمسؤولية ودون معرفة كافية - إلى الاشتغال الديني بمسألة الإسلاموفوبيا فأخطأ بالمساواة بينها وبين كثير من الأمور، كما أنه، وبناء على قراءة متحيزة لآية واحدة فقط في القرآن الكريم، أعلن العداوة الدائمة بين اليهود والنصارى وبين المسلمين، وأضفى على تنوع العلاقات الإنسانية الذي لا ينضب في العالم، صورة واحدة هي صورة النزاع في البوسنة والهرسك، وعمد إلى العدوان على البوسنة والهرسك والإبادة الجماعية ضد البشناقة وجرائم الإبادة العمرانية والأعمال الإرهابية ضد العائدين من البشناقة، فأخرجها كلها من حيز الحياة الاجتماعية المؤسساتية، ووضعها في عالم الكراهية والسلوك المشروط.

وعلى العكس من ذلك، فإن الإسلاموفوبيا موضوع ضخم في تاريخ المخاوف الأوروبية، وهي المضمون الفكري للتوسعات الأوروبية الصليبية والاستعمارية، بل إنها برنامج قديم للتزوير والتزييف والاستنفار، تم إحياءه من جديد في الأسطورة الغربية بعد زوال الحقبة الشيوعية، وهي أيضا أحد أول وأهم العناصر المستخدمة في التحضير لغزو البوسنة والهرسك من أقرب جيرانها شرقا ومحاولات لتبرير هذا الغزو، وهي الحججة الأخيرة لتبرير التوسعات التوسعية تجاه البوسنة والهرسك القادمة من أقرب جيرانها غربا. ويذكر أن اليهود والنصارى بالنسبة للمسلمين لم يكونوا أبدا مسألة تاريخية خارجية فقط، لأنه بتنزيل القرآن الكريم تم تثبيت التعددية الدينية، واعتماد التعايش بين الأديان القائمة، وأمر المسلمون بالتحاور مع النصارى واليهود. وجاء التشديد على أن التسمية الخاطئة للأمور تنتج الفوضى، وتسبب العدوان وتزيد من الظلم. ينبغى للبشناقة أن يكونوا على علم بهذه الحقيقة أكثر من غيرهم، لأنهم هم ضحية أول إبادة جماعية في التاريخ حدثت على مرأى العالم، والتي أطلق عليها منفذوها اسم التطهير العرقي فنجحوا بهذه التسمية الخاطئة بإخفائها عن العالم وجعلها نسبية وعملا يمكن تحمّله. إن ما يبعث على القلق لا يكمن في الإسلاموفوبيا نفسها، بل يكمن في إثارة الخوف من الإسلام واستخدام هذا الخوف، ويكمن في لغة التزوير التي لا تصف الإسلام والمسلمين، بل تعرفهم بتحيّز، ويكمن أيضا في وقاحة القوى العظمى في العالم التي تستغل ثروات الشعوب الإسلامية وتطالب المسلمين بأن يقابلوا الظلم بالتسامح، ويكمن أيضا في عجز قيادات المسلمين ومؤسساتهم ونظمهم الدينية والسياسية أو عدم استعداد تلك القيادات، في إزالة أسباب التعريف الخاطئ بالإسلام، وحماية ثروات الشعوب المسلمة وقيمها، والتصدي بفاعلية لأعمال الإرهاب وللإرهابيين الذي لا يمثلون إلا أنفسهم، والذين يحاول البعض مساواتهم بالإسلام والمسلمين.